

e-ISSN: 2148-0494

dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2019, Cilt:7, Sayı:14, 7:652-655

İslâm'da Nübüvvet Felsefe ve Ehl-i Sünnet

Fazlur Rahman

Adres Yayınları, Ankara, 2017, 134 sayfa.

Ülkü TATAR*

Pakistanlı düşünür Fazlur Rahman, modern bir eğitime ve akademik bir geçmişe sahip olmasıyla beraber geleneksel İslâmî eğitim aldığı da bilinmektedir. Bir dönem, İslâm felsefesi üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmak istediği gerçeğini, ele aldığı konulardan ve eserlerinden de görmek mümkündür. Fakat yaşadığı bu süreç içerisinde klâsik İslâm felsefesiyle ilgili çalışmalarına son verip çağdaş sorunlara yönelmek isteğine binaen *İslâm'da Nübüvvet* isimli eseri onun klâsik İslâm felsefesiyle ilgili son eseridir.

Semavi dinlerin temellerinde var olan nübüvvet meselesinin felsefi açıklamalarında, Fazlur Rahman iki önemli filozofu ele almıştır: Fârâbî ve İbn Sînâ. Daha sonra ise kelamcılar açısından, bu iki filozofun yaklaşımının nasıl karşılanmış olduğunun cevabını vermeyi amaç edindiği görülmektedir. Aslında filozof veya kelamcı olsun, her Müslümanın nübüvveti kabul ettiği ve Allah'tan gelen vahyi, o vahyi insanlara tebliğ etmekle yükümlü olan peygamberi, kendi yaklaşımlarıyla açıklama yoluna gittiği gerçeğinin tezahürü görülmektedir.

Eser üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, nübüvvet meselesinin temellendirildiği nefis teorisinin Fârâbî ve İbn Sînâ felsefesinde, vahyin nüzulündeki yeriyile ilgili açıklamaları bulunmaktadır. Aslında burada ve meselenin genelinde önemli bir nokta var ise o da Fârâbî'nin temellendirdiği görüşü, birtakım farklılıklar ile İbn Sînâ'nın devam ettirdiği gerçeğidir. Nefis teorisinde de değinilmesi gereken noktaların başında aklın bilkuvve, bilfiil ve müstefâd olmak üzere üçe ayrılması vardır. Müstefâd aklın, Faal Akıl ile ittisali sonucu onunla özdeşleşmesi, aslında vahyi, felsefi temellerle açıklamanın ilk aşamasıdır. O yüzden de Fazlur Rahman konuya giriş mahiyetinde bu bölüme ilk sırada yer vermiştir.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, ulkuttr@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-5045-0745

Fârâbî ve İbn Sînâ'nın Tanrı-âlem ilişkisi hakkındaki görüşlerini ve Faal Akıl ile ittisali açıklamadan nübüvveti anlatmak mümkün değildir. Fakat burada bir diğer önemli mesele, Faal Akıl ile ittisal eden aklın, insanların ulaşabileceği en üst mertebede olması gerektiğidir. Müstefâd akıl ve ittisal sadece tek başına bu konuyu açıklamaya yeterli değildir. Sorulacak soruların başında "Bir peygamberi, Faal Akıl ile ittisal eden diğer insanlardan ayıran nedir?" gelmektedir. Çünkü bilindiği üzere ittisal, akli olarak en üst mertebeye gelen diğer insanlarda da gerçekleşmektedir.

İkinci bölüm, "akli vahiy" ve "tahayyuli vahiy" olarak iki kısma ayrılarak açıklanan vahiyden ve nübüvvet konusunda mutlaka değinilmesi gereken diğer iki konu olan "mucize" ve "hukuk"tan oluşmaktadır. Bu bölümde, önemli dört ayırım yapılmış, bir peygamberin, nübüvvetine delalet eden unsurlar ayrıca ele alınmıştır. Vahyin, peygamberin kendi dışından aldığı bir şey olmadığı, nefsinin kendisinde olduğu bir bilgi türü olduğu görüşünün temelleri, birinci bölümde bir peygamberin, olağanüstü bir nefse sahip olmasına binaen açıklamalarla yer almaktaydı. Akli vahiy de bu insan üstü nefsi melekelere sahip olunmasıyla açıklanmıştır. Bu meleke ile, peygamberin akli, olağan aklın tek tek tecrübelerle ulaştığı sonuçlara, birden ulaşır ve diğer insanlar gibi bilgiyi aşamayla değil, bir bütün olarak alır. Böylece Fazlur Rahman, filozofların bu konuda dikkat çektiği iki önemli noktaya da temas etmiş ve peygamberlerin ayrı özelliğine dair soruya cevap vermiş olur. Tahayyuli meleke, peygamberi diğer insanlardan ayıran en önemli melekedir. Çünkü bu meleke sayesinde, vahyin nasıl lafza dönüştüğüne bir cevap bulunmaktadır. Vahyin, peygambere doğrudan kelimelerle değil, anlamlarla nüzul ettiği ve bu anlamın peygamberin tahayyuli melekesi ile biçim aldığı, anlamların sembolleştirildiği görüşüne dayanmaktadır. Fârâbî'nin sunduğu bu görüş, İbn Sînâ tarafından geliştirilmiş ve bir ilke haline getirilmiştir. Hakikatin ne olduğu, hakikatin halka nasıl anlatılması gerektiği, ayetlerin nasıl ele alınması gerektiği ile ilgili tarihi süreçte gördüğümüz uzun tartışmaların temelinde, ayetlerin kelime olarak mı anlam olarak mı vahyedildiği, ayetleri lafız olarak mı mana olarak mı ele almak gerektiğine dair ifade edilen farklılıklar vardır. Müslüman filozoflar da bu konuya, böyle felsefi bir açıklama getirmişlerdir.

İkinci bölümün bir diğer başlığında ise, Fazlur Rahman, İbn Sînâ'nın mucize, dua ve büyü hakkındaki görüşlerinin temellerinde Stoacı, Yeni-Eflatuncu Sempati ilkesinin var olduğunu delillendirme yoluna gitmiştir. Bu alıntı ve ifadelerde de görüldüğü üzere, Stoacılar da mümkün görünmeyen olayların olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu başlıkta en önemli nokta; mucize, dua ya da büyü, metafizik dünyada gayri maddi bir şekilde gerçekleştiğine dayanan görüşün, ruhun bedenden üstünlüğüne dayanmasıdır. Ruhun üstünlüğü, bedenine ona itaatine sebep olurken, bir peygamberin sınırlı insan ruhundan daha üstün olduğu kabul edilerek, peygamberin en üst mertebede olmasının ve mucizeyle tabiatı etkilemesinin açıklaması yapılmış olur. Buradaki amaçlardan biri de mucizenin, sihirden ve duadan farklı bir konumda olduğunu göstermektir.

Geriyeye dönüp bakıldığında, şu ana kadarki açıklanan unsurlar, peygamberin akli, vahyi alması ve onu açıklaması, mucizeler göstermesi bir peygamberde olması gerekli olan şeylerdir. Bu açıklamalar bizi bunların oluşturduğu nübüvvetin nedenini sorgulamaya da götürmektedir. Yani bir peygamberi tanıdıktan sonra onun gerekliliği üzerine görüşlerin de belirtilmesi konuyu bütün olarak ele almak için elzemdir. İkinci bölümün son kısmı bu konu üzerinedir. Peygamberin hukuki yönüne dikkat çeken bu bölümün son başlığında görülmesi gereken şey, peygamberin hitap ettiği insanların da siyasi ve toplumsal bir tarafının olduğu gerçeğidir. Peygamberin sahip olduğu üstün yeti ve ruhunun insanlar için olduğunu unutmamak gerekir. Sadece kendi döneminde değil, onun sonrasında da yaşayacak olan insanların ondan alacağı ve yorumlayacağı ilkelerin, kanunların olması bu yüzden gereklidir. İnsana fayda sağlayacak bireysel her türlü kural ve onun toplumsal boyutunda düzen sağlayacak kanunları da ancak bir peygamber koymalıdır.

Üçüncü bölüm, nübüvvet ile ilgili bu yaklaşımın Ehl-i Sünnet adı altında ele alınmasıdır. Geniş bir alanı kapsayan bu ifadenin, filozoflardan ayrı olarak İslâm düşüncesinde nübüvvetin nasıl karşılandığının açıklamasıdır. Fazlur Rahman'ın konuyu hem felsefi hem de kelâmî açıdan, karşılaştırmalı ve eleştirel bir tutumla ele almasının altında, aldığı klasik İslâmî eğitimin olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Fazlur Rahman'ın farklı görüşleri değerlendirecek birikimini de görmek mümkündür. İbn Hazm, Gazzalî, Şehristanî, İbn Teymiyye ve İbn Haldun'un, Ehl-i Sünnetin nübüvvet yaklaşımında ele aldığı isimler olarak görülmektedir. Meselâ, İbn Hazm, tamamen Tanrı'ya odaklı olarak açıkladığı nübüvveti, O'nun iradesi ve kuvveti doğrultusunda mümkün olarak görmektedir. Gazzalî, filozofları bu konudaki İslâmî çerçeveye uymadığı iddiası ile eleştirirken, nübüvvet açıklamalarında onların ilke ve kurallarını kullanması hem çelişkili hem de anlaşılmasız karşılanmıştır. Bu yüzden Gazzalî'yi eleştirenlerden biri de İbn Teymiyye'dir. Ayrıca Fazlur Rahman, İbn Teymiyye'nin bu konudaki görüşlerinin özgünlüğü ile dikkat çektiğini belirtmiştir. İbn Haldun görüşünde de vahyin, peygamber zihninde farklı bir forma uğrama süreci vardır. Fakat peygamberin zihninde sadece sembolik bir dille ifade edilecek şekilde biçimlenen bir vahyin olduğunu kabul etmemiştir.

Fazlur Rahman, semavi dinlerde inancın temellerinden biri olan nübüvvet meselesine, İslâm filozoflarının insanın psikolojik, sosyolojik ve siyasi yönünü de ele alarak yaptıkları açıklamalar üzerine dikkat çekmiş, notlarla konuyu daha da ayrıntılı işlemiştir. Bu notların haricinde, metin içerisinde, Farabî'nin *es-Siyasetü'l Medeniyye, el-Medinetü'l Fadıla* ve İbn Sina'nın *Risale fi isbati'n-nübüvve, eş-Şifa, en-Necat* gibi eserlerinden uzun dahi olsa alıntılar yaptığı görülmektedir. Yunan felsefesinde de kabul gören kimi görüşleri, Aristoteles, Eflatun, Yeni-Eflatunculuk, Stoacılar, Plotinus, Plato, Plturch gibi kimi filozof ve düşünce sistemlerini, İslâm filozoflarının etkilendikleri yönleriyle kitapta ayrıntılarıyla ve notlar kısmıyla görmek mümkündür. Eleştirilen ve

muhalif görüşlere maruz kalan filozofların nübüvvet hakkındaki açıklamaları, İslâm düşüncesinde etkisini gösterdiğini söylemek gerekmektedir. Aslında Ehl-i Sünnet bölümündeki açıklamaların benzerlik göstermesine bu yüzden dikkat çekilmiştir. Meselâ, İbn Haldun'un görüşündeki vahyin zihinde bir forma uğraması bunlardan biridir. Tamamen felsefi ilkelerden ayrı bir nübüvvet görüşü mevcut olsa da Gazzalî'nin yaptığı gibi felsefi ilkelerle filozofları eleştirme yoluna gitmek ve kelimciler arasında felsefenin etkisini görmek mümkündür. İbn Teymiyye'nin Gazzalî'yi eleştirmesinden çıkarılacak önemli sonuçlardan birisi ise felsefi düşünce yahut Ehl-i Sünnet olarak tarafları keskin bir şekilde ayırmak için kullanılan ifadelerin aslında onları anlatmakta tam olarak karşılığını bulamadığı olabilir. Her ne kadar tartışmaların olduğu, muhtelif yorumların yapıldığı ve eleştirilere maruz kalan görüşlerin dikkat çektiği görülse de nübüvvet her Müslümanın kabul ettiği temel bir mesele olarak sonuçlanmaktadır.